

Jegyzetek

- Komoróczy Géza: *Meddig él egy nemzet*. In: *Bezárkózás a nemzeti bagományokba*, Budapest, 1988.
- „In Moldova în doue din cele mai mari și mai frumoase județii, mai cu seamă Bacăului și Romanului, locuitorii țierani, cari sunt mai toți razeși, moșteni și proprietari mici, vorbesc numai unguerece. Cându intri în satele lor, e mai reu decâtu în mijlocu Ungariei; trebuie se mergi cu tălmac: femeile și copii nu știu se dea nici „bună demaneția” românece. Căpă neartată este a omeniloru noștri de statu că n-au ingrigitu nici odată de romanisarea acestui elementu și a lasatu în inima Moldovei o populațiune de preste doue sute de mii, streină și de limbă și de religione. Domnule Nicolae Crețulescu, Ministru cultelor și instrucțiunei publice, sevede că seculii ți-a păstratu d-tale resolvarea acestei cestiuui naționale. Făcăpoporul ruralu, căruia i-au datu pământu la 2 maiu, se fie unulu și același și în limbă și în animă, căci în elu stă vieția țierei; romanisază pre acești Gângăi, scapă-i de uritulu nume, ce nu voru nici ei se-lu porte, și ve aeterna recunoștinția. Mesurile ce ar trebui să se ia suntu: mai anțălu îndesuirea școlorur prin tote satele, cătunele și fundăturile unguereși; copii luatuți cu vătășielulu și duși la școlu erna și vera, mai cu seamă fetele, care devenindu mameși voru înveția copii românece; și alu doilea, pe la tote bisericele loru, aduși preoți dintre Româniii din Transilvania, ca să le vorbesca și se le cetesca romanesece. Cându preotulu le va da bineventarea în limba română, cându dascalu le va cânta romanese, și cându mama va legăna copilulu și-i va dice: haidi, nani, puțulu mamă, rezultatulu va fi dobânditu!” Polescu Ioanu: *Limba unguerească în Moldova*. In: *Amicul Familiei 1880*, IV. 2.
- AMartinăș-féle kötet 1985-ben, tehát Ceaușescu diktatúrájának egyik leg-nehezebbében jelent meg. A kiadvány szerkesztői ravaszul kihasználták a csángók mély vallásosságát, és a kötetet számtalan moldvai római katolikustemplom, apápa, valamint Ceaușescu színes képeivel illusztrálták. Stan Valentin–Weber Renate: *The moldvian csango*, Budapest, 1997.
- Ugyanakkor a második világháború utáni évtizedekben a túlnépesedett Moldvából körülbelül még 50 000 római katolikus költözött Erdély városiba, míg a Havasalföldre és Dobruzdzába távozottak számát Tánzos Vilmos 15 000-re becsülte. (Lásd Tánzos Vilmos: *Hányan vannak a moldvai csángók?* In: *Magyar kisebbség III*, 1.-2.)
- Lásd *Romániai Magyar Szó* 1992, 635.
- Tánzos Vilmos: *En román akarok lenni!* In: Tánzos Vilmos: *Keletnek megnyitott kapuja*, Kolozsvár, 1996.
- Pívai István: *Amoldvai magyarok megnevezései*. Regio, VI., 4. sz.

POZSONY FERENC 1955-ben született Zabolán, Kovászna megyében. A kolozsári Filológia Kar néprajz tanszékének előadóján és a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke. Szeret vize martján. *Moldvai csángómagyar népköltészet*, Kolozsvár, 1994. *Erdélyi szájszokások napja szokásai*, Csíkszereda, 1997. *Adok nektek aranyvesszőt* (tanulmányok erdélyi és moldvai népszokásokról), Csíkszereda, 2000.

Otilia HEDEȘAN

A timokiak (1.) (Vallomások az identitásról)

A közösség, melyről a továbbiakban szó lesz, Szerbia keleti, Bulgária északnyugati és a Duna déli részén él (a Bazias és Calafat román települések közötti vidék déli oldalán, legfőbb vonatkoztatási pontja a Morava és a Timok, beleértve Vidin kerületet is). A régiót általában *Timok*nak nevezik, s demográfiai szempontból ma valóságos „párd-ucbörnek” számít, élnek itt románok, szerbek és bolgárok.

Ahhoz, hogy valamilyen képet nyújtsak a timoki román közösség nagyságáról – és mivel a megjelent statisztikákat kellő fenntartással kell kezelni, mert ezek mindig egyfajta szélsőségnek a kisugárzásai –, el kell mondanom, hogy a második világháború előtt hozzávetőlegesen „kétszáz szerbiai és negyvenkét bulgáriai falu” tartozott hozzá.¹ Bármen nyire bizonytalan is ez a meghatározás, mégis egyfajta valóságos helyzetet alapul, a belakott terület nagyságát, melyet a helyszínen különösebb nehézség nélkül ellenőrizni lehet. Ami a lakosság létszámát illeti, egyelőre mindenféle találgatás alaptalan. Az 1991-ben végzett jugoszláv népszámlálás hivatalos adatai szerint Szerbia 9 792 000 lakosa között a timoki románok nem léteznek mint kisebbség.² A Vajdaságban³ említett 2 013 000 összlakosság 1,9%-a román, de őket a minket érdeklő közösségtől különálló és teljesen eltérő közösségként tartják számon.⁴ Ugyanakkor a timoki románok vezetőinek nyilatkozatai szerint az általuk képviselt csoport „kétmillió egyént” foglal magába.⁵

Nem marad más hátra, mint megállapítani, hogy egy szélsőség újabb szélsőséget táplál, ezért úgy gondolom, hogy az igazság valószínűleg valahol a két álláspont között, félúton található. Ugyanakkor még itt az elején megemlítem, hogy ennek a közösségnek a helyzetéről beszélni most is roppant kényes feladat, akárcsak a múlt század elején volt. Nagyon találónak érzem Tihomir Georgevics szerb tudós szavait, aki 1905-ben beutazva a környéket elismerően írt a timoki románokról: „Tudom, hogy sokan a »hazafiak« közül aggodalommal fogják fejüket csóválni, és azt fogják mondani, hazátulást követek el, amikor a szerbiai románokról beszélek, akiket sokak szerint *el kell titkolni* vagy legalábbis akikről *ballgatni kell*.”⁶ A következő sorokban ezen kényes kérdések egyikével sem szándéksom foglalkozni. Ebben az értelemben nemcsak következetes és rendszeres munkára lenne szükség, hanem kevésbé szokos kutatási körülményekre is. Az én célom sokkal szerényebb: idézni fogok számos olyan „elbeszélést”, amely – mint az identitás valódi dokumentuma – *a nemzet eredetének* problematikájára összpontosít.

Öt „elbeszélés” a kezdeti időről*

1. „... egy éjszaka a kolostor kirepült Romániából”
A koroglași kolostort a török háborúban elesettek emlékére építették. A rovinei csatában elesettek emlékére. De látja, mi az érdekes: azoknak a szerbeknek az emlékére építették, akik a török oldalán álltak, akik áldoztat estek, hogy is mondják, ártatlanul estek el. /.../ Miről híres a koroglași kolostor? A koroglași kolostorról azt beszéljük, és ezt mindenki tudja, hogy egy éjszaka kirepült Romániából.

Hogy is mondjam, a nagy bánat miatt, mert a koroglași kolostornál esett el a szerbek vezére, akit Kralevics Markunak hívtak... Húga részéről Mircea [el Bătrân (Öreg) – a szerk.] unokaöccse volt... Mircea egyik húga egy *Vukasz*hoz ment feleségül. – Legendáinkban a szerbeknek nincs nagyobb vitézük nála. De még mondom valamit: ezt az utcát, ahol én lakom, Kralevics Marku utcának hívták.

Milyen érdekes dolgokat beszélnek, és miért építették a kolostort? A románok azt beszéljük, hogy mindenki egy követ hozott Romániából, és a kolostor egy nap és egy éjszaka alatt felépült.

De azt is beszéljük, hogy Kralevics Marku még Romániában megsebesítette nagybátyja, Mircea. Ő még Romániában megpróbálta rászedni nagybátyját, el akarta fogatni a törökökkel. De mivel az na-

Maria Bălan naív festménye

gyo n jól ismerte a helyzetet, Markunak nem sikerült rászednie, és fél levágott kezével, a Dunán keresztül Romániába kellett menekülnie. Mircea és a románok utánaindultak, és a harc itt kezdődött Bolboroșinál. A kolostor helyén utolérte, és a másik kezét is levágta /.../, és mi azt mondjuk, hogy teljesen összeverte, és a román fejedelem elé vitte. Ő, amikor meglátta a fejedelmet, letérdelt, és a megmaradt kezeivel imádkozott, megcsókolta a román zászlót, és azt mondta:

– Nagy fejedelem, így jár az, aki áruló lesz, mint én!

/.../ Ami még érdekes: azt mondják, ez a szél, ami Románia fölött fúj, a Dunán keresztül, mi *sever* nek (szigorúnak) hívjuk, sokkal keservesebben, fájdalmasabban „sír”. – A dombról is és a völgyből is érte a kolostort. – Azt mondják, hogy amikor a dombról fújt, akkor egyféle dallama volt, amikor a völgyből fújt, akkor másféle dallama volt. Ugyanakkor amikor a szél fújt, akkor azok a dallamok, azok a füttyhangok *kórusban* és *egyenként* szóltak. A helyet ma Koroglașnak hívják.⁷

2. „amikor a birtokot örököltük...”

Mi, amikor az egész birtokot örököltük, ezt is örököltük. Mi... így csinálták a mieink is, az öregek. Ők így csinálták. Mert láttuk, hogyha nem csináljuk... nem megy jól a birtok, a dolog a ház körül /.../ Hiszünk benne, hogy az segít, használ a gyerekek egészsége, az útton, minden, úgy bizony. Azért csináljuk. /.../ Amikor a kávé is főzük reggel, megemlékezünk a közeliekről: édesapámról, édesanyámról, és a többiekéről, akik nemrég hunytak el. Mi ezt így csináljuk, és így hisszük.⁸

3. „bánkódom a falum és az országom után...”

Az országban, az én Romániámban, a falumban voltam... Pásztorokodtam. Délben hoztam a juhokat, és vittem az árnyékba. Láttam, hogy a Dunán két ember közlekedik. Futottam édesanyámhoz és édesapámhoz, és mondom, hogy jön két ember a Dunán át, Szerbiából, Páru Burchii az én emberemmel. Levetkőzve jöttek, a ruháikat így, a fejükön vitték... jött az édesanyám, felöltöztette, hazavitte őket, és elmondták, honnan jönnek. Ő azt mondta, hogy Ostrovu Maréból való. – De hazudott. – Evert... És éjszaka nálunk aludt. /.../ Éjszaka aludt, és miután aludt, reggel megcsókoltam a kezét, és elment. Kezet fogott édesapámmal, és amikor indult:

– Gyere, mert te az unokatestvérem vagy, jönnek a németek, és mind le fognak szűrni, meg fognak ölni!

Én megértettem, hogy az unokatestvérem. Összeszedtem magam, és elmentem, egészen Turnu-Severinig. És ott sorsomra hagytam a többi emberrel. Mindenfelől voltak emberek. /Hosszú rész következik egy utazásról, melyet az adatközlő még a timoki faluba érkezése előtt tett./ Aztán elköltöztünk, és Dobrovnic, Split közelébe kerültünk. Onnan egy másik hajóba költöztünk, és azt mondták, hogy közeledünk Románia és Szerbia felé: akik szerbek, azok Kladovónál mennek át, a románok Turnunál. És hazajöttem. Így volt nekem megírva. Bánkódom a falum és az országom után, ahol felnöttem, és ahol éltem. Hogy isne bánám, de hát mit csinálnak? Eltelt az én időm, megöregedtem, mit csinálnak? Éljenek az unokáim és éljenek az ellensegeim is úgy, ahogy én éltem...⁹

4. „... bejelölte, így ni, bekerítette az egész földet”

Hát melyiket akarják tudni? A birtokosait! Élt az öreg Voina, aki idejött. Biztos... én biztos vagyok benne, hogy Romániából jött, onnan, a ti földetekről. Átment a Dunán, és idejött. Itt talált. – Akkor itt voltak a törökök, mert mi ötszáz évig török iga alatt voltunk. Itt voltak tehát a törökök. Itt volt a Boșneac török. Az övé volt az a falu ott a völgyben. És mi itt. – A mi öregünk, amikor jött, az öreg Voina, itt állt meg. Itt csak síkság volt, erdő, nem voltak házak... Miután letelepedett, csinált egy gyereket. Csak egyet: Ion volt a neve. De aztán Ionnak

és a feleségének három gyermeke és két leánya lett, egyik Călnicba ment férjhez, és a másik Drujbába. Aztán a călnic-i lánynak a gazdasága Deleinában volt, űk csinálták Mladent és a másikat, Florea, hogy hívták a Florea édesapját, a muzsikást? Nem tudod? Hát az meghalt. És a végén a török ezt a földet az öreg Voinának adta:

– Amit sikerül innen behajtani, abból fizess adót a föld után!

És fejssével, karóval, vagy tudom is én, mivel, bejelölte. Bejelölte, és így bekerítette az egész földet... Még most is tarjuk, a mi családunk, a Voinulești-ek, megvan itt a mi részünk. Ott lenn van egy patak... Malmunk is volt, vízimalom, a Voinulești-eké. Ott malmunk is volt, földünk, mindenünk. Volt malmunk Călnic felé és a völgyben Turcin felé még egy. És a végén a gyerekek mind elosztották. Elosztották a földet. A végén Vanu, Deca, és Ionică, mindhárom a Voinii Ioné, ez a három gyerek az egész földet háromfelé osztotta. Valamit hagytak a lánytestvéreiknek, és azok is elosztották. Mi pedig az öreg Vană leszármazottai vagyunk, így hívták a mi apónkat, azt az öreget. Vană apótól származunk mi, tőle a mi családunk. Nagy család vagyunk. Vană apónak szintén három gyermeke és két lánya született. És így újra elosztották azt a földet. Végül Părvu apó odahívta az én apómat, neki négy gyermeke volt, és egy lánya, és ismét elosztotta a földet. Az édesapámnak kevés földje volt, tizenhárom decăre (hektár), nem tudom, hogy ezt nálatok hogy mondják...¹⁰

És űk mit csinálnak? Tanuljanak mesterséget, mert különben nem tudják elartani magukat. Lazăr apa, apám testvére, elment Fundeni-be, ez egy falu Rahova mellett, ott mellettetek. Ott volt néhány mester. Elment oda, és mesterséget tanult. Jött, hogy vigye el édesapámat is. A többieket is hívta, de egyik sem akart menni, mert nem voltak elég talpraesettek ahhoz, hogy mesterséget tanuljanak. De édesapám az volt! Elmentek végül, Lazăr apa, édesapám testvére és jómagam Negovanețbe. Ott élt egy öreg muzsikás, Mărinică apó. Úgyes mester. Zenés volt, énekelt és hegedült. Megtanult hegedülni. Jött, hogy vigye el édesapámat is, hogy tanuljon meg ő is. Egészen nyárig hegedültek, azután hordókat csináltak. Én is velük dolgoztam, míg szolgálni mentem.

Földünk kevés volt, abban szegények voltunk, de volt mesterségünk, és volt pénzünk, jól voltunk. Aztán vettünk földet is. Most 90 hektár földünk van, de nincs, aki megművelje.¹⁰

5. „... ide jöttek Bulgáriába, és itt maradtak Bulgáriában”

A következő történet nagybátyámmal. Ő az anyjával és az egész családdal, ahogyan akkoriban szokás volt, vásárra jött ide Bulgáriába. Volt itt néhány rokonuk, néhány barátjuk, és azért is jöttek ide, Bulgáriába. Látták, hogy mi van itt, megtetszett nekik, és itt maradtak. Persze, mert akkor még lány volt, és nem tudta. De az apja látta, hogy itt jó, és mondta neki, hogy jöjjön ide. Aztán úgy egy hét múlva elmentek, és elhozták Romániából ide, Bulgáriába, 1908-ban volt ez. Ide jöttek Bulgáriába, és itt maradtak Bulgáriában. Gyerekeket csináltak, és itt maradtak. Né, csak engem csináltak egyedül. Egyedül vagyok. Volt egy lányom, egyedül. És volt még egy gyermekem, de egészen kicsi korukban meghaltak.¹¹

(Folytatás a következő számban)

Fordította: BORBÉLY Éva

* Afordítás természetesen nem tudja visszaadni a timoki román tájnyelv sajátosságait. Ennek az öt „elbeszélésnek” az eredeti nyelvezete leginkább csángómagyar nyelvhez hasonlítható.

Jegyzetek

- A Dumitrescu-Jippa, Octavian Metea: *Timocul* (Timok), Bukarest, Universul, 1943.
- Apud Catherine Samary: *Les déchirures yougoslaves*, In: *Questions pour l'Europe*, Paris, l'Harmattan, 1994.
- Uo.
- Jelenleg több szervezet is képviseli hivatalosan ezt a két közösséget. Ezek közül csak a *Mișcare Românilor-Vlabilor din Serbia* (A szerbiai Románok-Űlálok Mozgalma) foglalkozik mind a vajdasági, mind a timoki közösséggel, igyekezve a szerb közvéleményben egy, a hivatalosan elismertnél sokkal nagyobb számú román kisebbség képét kialakítani. Több olyan okmány, melynek az elemzése ez alkalommal nem tartozik céljaink közé, a vajdasági román kisebbségi kulturális szervezetek többsége szívesebben tartja távol magát a „timoki románok ügyétől”, és ha hivatalosknak kell rájuk, *olálok*nak nevezik őket, vagyis az elnevezés segítéséggel teljesen elhatárolódnak tőlük. Alküzdatban a helyzet szinte drámai. Míg a timokiak a televízió és a rádióműsoraiból tudomást szerezhetnek a vajdasági románokról, és gyakran történelmi és kulturális információkat, adatokat is átvésznek tőlük, igyekezve „azonosítani” magukat velük, a legtöbb Vajdaságban élő bányászi semmit sem tud a timokiak románságáról. Egy szentmihályi idős paraszember elbeszélése – melyet Marcela Păcuraru, a temesvári rádió szerkesztője adott közre – nagyon sokatmondó ebből a szempontból. Valamikor még ifjúkorában – tehát a két világháború között – elszerkerezett dísznokat vásárolni. Egy nap utazás után, estefelé, olyan faluba érkezett, ahol román beszédet és román énekszót hallott. Megvásárolta az állatokat, és hazaindult, csodálkozva azon, ami vele történt. Többé aztán nem foglalkozott a távolban, délen élő románokkal egészen 1993-ig, amikor falujában megrendezték a népi együttesek fesztiválját, s ezen megajott egy onnan érkező együttst, amelyről kiderült, hogy tagjai timoki románok.
- Draghi Cărcioabă, 43 éves, Szelatina-Bor, Szerbia; 1994. július 28.
- Tihomir Georgevics, *Printre românii noștri. Note de călătorie (A mi románjaink között. Úti jegyzetek)*, szerb nyelvről fordította C. Constante; In: *Româniii din Timoc* (Timoki románok), III. *Culegere de izvoare* (Forrágyűjtemény), Szerk. C. Constante és A. Golopenția, Bukarest, Statisztikai Hivatal Nyomdája, 1943.
- Boris Geambru, 51 éves, 1993. augusztus 25., Geanova, Szerbia.
- Vanea Miloicovici, 68 éves, 1993. december 13., Szelatina-Bor, Szerbia.
- Marița Iuliu Uruială, 93 éves, 1993. december 14., Geanova, Szerbia.
- Mito Voinov, 74 éves, 1995. április 21., Boșneac-ál-din-Deal, Bulgária.
- Asen Ganev, 75 éves; 1995. április 23., Pocraina, Bulgária.

OTILIA HEDEȘAN 1962ben született Ópécskán, Arad megyében. Etnológus, a Temesvári Nyugati Egyetem román és összehasonlító irodalom tanszékének előadóján. *Pentru o mitologie difuză* (Egy homályos mitológiáról), Marineasa Kiadó, 2000.